

6. Моклиця М.В. Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика: Монографія. – Луцьк: Вежа, 2002. – 390 с.
7. Пашковський Є. Безодня: Романи. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2005. – 268 с.
8. Пашковський Є. Вовча зоря: Роман. – К.: Молодь, 1991. – 216 с.
9. Пашковський Є. “І мовби й нас немає...” // Літературна Україна. – 2001. – 8 лют. – С. 6.
10. Пашковський Є. Осінь для ангела // Десять українських прозаїків. Десять українських поетів: упор., передм., літ. ред. В. Медвідя. – К., 1995. – С. 86–105.
11. Пашковський Є. Осінь для ангела // Україна. – 1993. – № 13. – С. 29–30.
12. Пашковський Є.В. Щоденний жезл. – К.: Генеза, 1999. – 471 с.
13. Сулима М. На порозі авангардизму // Слово і час. – 1992. – № 7. – С. 74–76.

УДК 811.161.2'373.2

ТЕРЕЩЕНКО Л.В.
(Хмельницький)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОПРІАТИВІВ У БАЙКАХ Г. СКОВОРОДИ, Є. ГРЕБІНКИ, Л. БОРОВИКОВСЬКОГО

У статті зроблено спробу простежити загальні особливості використання та специфіку окремих типів пропріативів у байках Г. Сковороди, Є. Гребінки, Л. Боровиковського.

Літературні власні імена, або поетоніми, – один з найцікавіших об'єктів вивчення як з лінгвістичного, так і з літературознавчого погляду. Власні імена супроводжують нас усе життя, уявити лексичний запас мови без пропріальної лексики неможливо, тому що вона становить важливу частину будь-якої мови. Різні розряди онімної лексики входять до складу літературних творів, часом відіграючи чільну роль в осмисленні художнього задуму письменника й ідеї твору.

В. Виноградов із цього приводу відзначав важливість імен, прізвищ, прізвиськ у художній літературі, наголошуючи на їх структурній своєрідності у різних жанрах і стилях, про їх образні характеристичні функції [2, с. 47]. Вивчення такого лексичного шару мови, як оніми, дозволяє дослідникам проаналізувати особливості стилю окремих авторів. Онімний простір художнього твору становить свій неповторний світ, і різні письменники використовують багатий запас власних імен по-різному, формуючи свій поетичний ономастикон, як функціонує як частина художнього простору в цілому.

Літературні імена становлять інтерес із погляду своєрідності їхнього функціонування в художньому тексті, виявлення особливостей таких імен порівняно з онімною лексикою як фактом загальномовним. Поетоніми становлять частину загальномовної ономастики, вирізняючись своєю вторинністю.

Основною функцією онімів вважається називна, її призначенням є виділення денотата з ряду однорідних. Включені в текст художнього твору, власні імена співвідносяться з окремими поняттями через конкретний денотат.

Змістове наповнення власного імені в художній літературі величезне, тому що тут наочність, яскравість характеристики персонажа іноді досягається одним лише його ім'ям.

Оніми в художньому тексті – це особлива лінгвістична одиниця, оскільки власне ім'я в літературному тексті функціонує і як елемент стилістичної системи, і має конотативні образні семи, емоційно-оцінний компонент, набуває різноманітних асоціацій, смислових зв'язків, трансформується відповідно до тематики, стилю, умов своєї реалізації. Незважаючи на велику кількість досліджень сфери вживання та функціонування пропріальних одиниць у літературних творах різних жанрів, доводиться констатувати, що кількісне та якісне розмаїття літературно-художнього ономастикону охоплює далеко не всі жанри літератури. Так, наприклад, не дослідженою поки що залишається пропріальна лексика української байки. Саме цим продиктована **актуальність** нашої роботи, оскільки онімний простір байки – це особлива лінгвостилістична проблема, спричинена самим жанром.

Ономастика ділиться на окремі підрозділи залежно від категорії досліджуваного об'єкта, який має власне ім'я: **антропоніміка** вивчає імена людей, **топоніміка** досліджує власні географічні найменування, **зооніміка** – клички тварин, **астроніміка** – в центрі уваги має назви астрономічних об'єктів тощо. Кожен з цих підрозділів має ще свій поділ на вужчі категорії, де власні назви, особливо однослівні, які номінують одиничні предмети, підлягають мовному аналізу [4, с. 223].

Якщо про антропоніміку, топоніміку, зооніміку сьогодні можна говорити як про більш-менш сформовані самостійні ономастичні галузі, які мають усталені методи та прийоми дослідження, розгалужену структуру, то інші розділи ономастики перебувають на стадії становлення. До таких нале-

жить українська літературно-художня ономастика (ЛХО) [1, с. 4], яка порівняно недавно виокремилася в окрему галузь ономастичних студій в українському мовознавстві. Літературно-художня ономастика – це галузь мовознавства, яка з'явилася буквально на наших очах, виділилася як самостійна наукова гілка зі своїм об'єктом дослідження – власним ім'ям у художньому тексті.

Окрім усього іншого, лінгвістична картина літературно-художньої ономастики не буде повною й об'єктивно, якщо не включити сюди студії про ономастикон української байки. Тому *метою* нашого дослідження на цьому етапі стала спроба узагальненого порівняння особливостей використання онімів у байках Григорія Сковороди, Євгена Гребінки, Левка Боровиковського, їх типовість чи не типовість, поширеність тощо.

Ми, скориставшись узагальненістю терміна “поетонім“ услід за Н.В. Подольською, яка визначає *поетоніми* як один з найбільших розрядів онімів, що функціонують у художньому контексті [3, с. 42], та М.М. Торчинським [5, с. 87–97] використовуватимемо цей термін на означення всіх власних назв у байках, які в мові творів виконують, крім номінативної, характеристичну, стилістичну та ідеологічну функції.

Беручи за основу класифікацію, запропоновану М.М. Торчинським [4, с. 112] всі оніми можемо поділити на дві великі групи, в рамках яких функціонують менші структурні одиниці зі своєю ієрархією: *вітоніми* (*біоніми* – за Н.В. Подольською) [3, с. 26, с. 43] – назви об'єктів живої природи й *абіоніми* – назви об'єктів неживої природи.

Враховуючи окремі критерії класифікації онімів за Н.В. Подольською, спираючись на детальнішу класифікацію М.М. Торчинського [4; 5], ми оперуватимемо такими термінами: *біоніми* (*вітоніми*) – назви об'єктів живої природи й *абіоніми* – назви об'єктів неживої природи. Серед цих великих двох класів визначаємо *хрононіми* – власні назви історично вагомих часових відрізків, серед яких прийнято виділяти *геортоніми* – власні назви певних періодів, святкових днів, пам'ятних і знаменних дат [там само, 48], *хрематоніми* – власні назви “предмета матеріальної культури, зробленого або здобутого руками людини, зокрема, назви зброї, музичного інструмента, ювелірного виробу, предмета начиння, дорогоцінного каменя. [там само, 146], *антропоніми* – власні назви людей, *топоніми* – географічні власні назви, *апелятивоніми* – загальні назви, які з певними стилістичними настановами функціонують в художньому мовленні як власні [5, с. 243], *персоноапелятивоніми* – загальні найменування осіб, які в художньому мовленні функціонують як власні назви (від лат. *persona* – маска; роль, особа” [5, с. 243]).

Структура і семантика антропонімікону взагалі, і байок зокрема, досить різноманітна. Простеживши вживання пропріативів у байках Г. Сковороди, Л. Боровиковського, Є. Гребінки, можемо констатувати, що найширше представлені *абіоніми-відапелятивоніми*. Найчастіше – це відзоонімні утворення на кшталт *Миша, Осел, Зозуля, Півень, Дрозд, Черепаха, Кінь, Шкапа, Ворона, Чиж, Цап, Орел, Лисичка, Віл, Щука, Пліточка, Бушля* тощо. Перевага зоофорних лексем простежується у всіх авторів. Так, у байках Г. Сковороди відзоонімні утворення пропріативів становлять 73 % усіх онімів, байки Є. Гребінки містять більше 57 % таких найменувань, у творах Л. Боровиковського пропріативів відзоонімного походження понад 60 %. Такі пропріативи покликані до використання самим жанром байки, адже в образах тварин досить точно й влучно можна відобразити людські вади, посміятися з них чи викликати до них співчуття.

По-іншому ведуть себе в байках фітофорні пропріативи. Так, якщо у творах Є. Гребінки це досить результативний клас онімної лексики: *Будяк, Конопляночка, Рожса, Хміль, Ячмінь, Пишениця, Маківка, Вишня, Осика, Клен, В'яз, Дуб, Червона Рожса* тощо – десь близько 21 % всіх імен, то у Г. Сковороди, власне, не спостерігаємо зовсім таких використань, і порівняно небагато їх у байках Л. Боровиковського (*Троянда, Будяк, Билинка, Коров'як*), що складає близько 8 % від загальної кількості онімів.

Часто байкарі використовують *хрематоніми* для найменувань своїх героїв. Така метафоризація теж спричинена специфікою жанру. Цей клас онімів є дуже продуктивним у всіх трьох авторів. Так, для своїх творів Г. Сковорода обирає назви предметів побуту *Годинникові колеса, Оселка* (брусок), *Ніж, діамант, Смарагд*. Набагато ширше такі від предметні пропріативи функціонують у творах Л. Боровиковського: *Скарб, Трухлявина, Млин, Мішок, Граматка, Часловець, Крила у Вітряка, Борці, Лембики* (чавунці), *Горишки, Борці, Каши, Молот*, Ковадло і т. ін. У Є. Гребінки діють *Могила, Сокири, Верша, Млини, Степ*. Такі найменування у байках мотивовані діями, вчинками, розмовами персонажів і реалізують конотативні значення, які, однак, іноді тісно прив'язані до денотата.

Чималу групу пропріативів у байках складають *персоноапелятивоніми*. Часто це оніми, що виникли від загальних назв професій, роду занять, окремих рис характеру чи поведінки людини, її статі. Відповідно, зустрічаємося досить часто такі імена: *Мірошник, Рибалка, Хазяїн, Розбійник, П'яний*,

Багатий, Розумний, Убогий, Дурень, Ледащо, Грішник, Лікар, Філософ, Жінка тощо. Якщо у Г. Сковороди таких найменувань близько 7 %, то у Л. Боровиковського – близько 30 %, а в Є. Гребінки – 18 %.

Серед **біонімів** (*вітонімів*), виділяються **антропоніми** – будь-які власні назви, які може мати людина (або група людей), зокрема, *особове ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім* [5, с. 122].

Структура і семантика антропонімікону взагалі, і байок зокрема, досить різноманітна. Передусім тут виокремлюють особові імена – персональні найменування людини, на відміну від прізвища, прізвиська, імені по батькові: *Петро, Денис, Хома, Іван, Василь, Клим, Ничипір, Явдоха, Пидоря, Мотря, Івась, Петрусь* тощо. Денотатно-номінативні особливості цих антропонімів дозволяють виділити ще дрібніші структурні компоненти категорії “*особове ім'я*”. Так, імена, присвоєні особам чоловічої статі, називаємо “*чоловічими іменами*” або “*масонімами*” [5, с. 123]. Ця група антропонімів представлена найбільшою кількістю – 33 масоніми мають 118 слововживань – у Левка Боровиковського. Спостереження за частотністю вживання окремих чоловічих імен в текстах байок та в їх заголовках дає можливість виділити найбільш характерні для творів Л. Боровиковського, Є. Гребінки чоловічі особові імена та простежити їх функціонально-стилістичне навантаження. Так, найчастіше у творах названих авторів зустрічаємо чоловічі імена *Клим Іван Іван Івась Петро Петрусь Хома Максим Охрім Кіндрат*. Зауважимо, що в байках Г. Сковороди антропоніми нами не виявлені.

Жіночі особові імена зустрічаємо лише у Л. Боровиковського, та й то їх небагато – 9 імен, які мають 12 слововживань: *Мотря Одарка Явдоха, Химка (Химочка), Горпина, Марина, Хівря, Пидоря, Парася*. Не зафіксовано таких онімів ні у байках Г. Сковороди, ні в Є. Гребінки. Серед способів номінації осіб жіночої статі використовує автор декілька **андронімів** – найменування жінки за іменем, прізвиськом або прізвиськом чоловіка [5, с. 138]. Маємо в Л. Боровиковського андронім *Хомиха* – від масоніма *Хома*, та ще *Злидниха* – від прізвиська-відапелятивоніма *Злидар, Злидень*.

Епізодично у байках Є. Гребінки та Л. Боровиковського використовуються **теоніми** *Бог, Боже, хрононіми* *Різдвяні свята, Меланки; гідроніми* *Десна, Сула, Сейм, Оржиця, хороніми* *Німещина, Китай, Литва. ойконім* *Ромни*. Структура й семантика онімного простору української байки досить розгалужена і наоднорідна. Навіть при поверховому огляді окремих особливостей пропріативів у творчості трьох авторів – Г. Сковороди, Є. Гребінки й Л. Боровиковського можемо констатувати, що досить широкий діапазон онімів за їх денотатно-номінативною природою представлений у кожного автора не однаково. Різна їхня стилістична функція, специфічне конотативне наповнення, що зумовлюється жанром байки, індивідуально-авторським баченням, національною специфікою тощо. Проблема функціонування й особливостей етимології, мотиваційна структура, продуктивність типів, шляхи виникнення пропріативів української байки в цілому – ці та інші проблеми потребують подальшого лінгвістичного аналізу, який би охопив усі етапи розвитку й існування жанру в українській літературі.

Література

1. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. – Ужгород, 2002. – 175 с.
2. Виноградов В.В. Завдання стилістики. – М.: Наука, 1971. – С. 47.
3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – М: Наука, 1988. – 192 с.
4. Торчинський М.М. Аналіз власних назв як специфічних мовних одиниць // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. пр. – Ч. 2. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – С. 223–226.
5. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: Монографія. – Хмельницький: Авіст, 2008. – 548 с.

УДК 372.8:82.09(4/9)

ТКАЧ В.О.
(Хмельницький)

ВИКЛАДАННЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються проблеми інтерпретації творчості новітніх письменників світової літератури. Через обмеженість монографічних, методичних матеріалів, художніх текстів творів сучасних митців, автор пропонує, аналізуючи твори, використовувати методику “закритого читання”.

Завдання викладання курсу світової літератури у вищій школі вбачаємо в тому, щоб розвинути потребу кожного студента бути у постійному творчому пошуку, використовувати набуті знання для формування власної особистості. Цим актуальним питанням, які нині постали через реформу-